

28. Doğmuş Kızıma Mektup ve Uzun Bir Mektup eserlerinin kadın edebiyatı ekseninde karşılaştırma incelemeği

Fulya ÇELİK ÖZKAN¹

APA: Çelik Özkan, F. (2023). *Doğmuş Kızıma Mektup ve Uzun Bir Mektup* eserlerinin kadın edebiyatı ekseninde karşılaştırma incelemeği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 521-532. DOI: 10.29000/rumelide.1369096.

Öz

Yüzyıllardır insanlığın bir haberleşme aracı olarak kullandığı mektup, günümüz dünyasında çok daha hızlı iletişim kanallarının bulunması sebebiyle doğal olarak eskisi kadar tercih edilmemektedir. Öte yandan mektup, bir edebî tür olarak gücünü hâlen korumaktadır. Sağladığı mahremiyet ve samimiyet sayesinde edindiği bu güç, bilhassa kadın yazarlar tarafından toplum içinde rahatlıkla ifade edemedikleri duygu ve düşüncelerini paylaşmak için önemlidir. Kendine has yazım özellikleri, okuyucuyla doğrudan bağ kurabilmesi ve kaleme alanın dertleşme mecrası olarak mektup, edebiyat dünyasında çok uzun zamandır, özellikle kadın yazarlar için ilgi çekici ve değerli bir yerdedir. Dolayısıyla farklı ülkelerden kadın yazarlar mektup türünde çok sayıda edebî eser vermiştir. Bu çalışmada iki kadın yazarın, Feride Çiçekoğlu'nun *Doğmuş Kızıma Mektup'u* ile Mariama Bâ'nın *Uzun Bir Mektup'u* ele alınmış ve bu mektupların yazılış nedenleri, bireysel ve toplumsal anlamda değindikleri sorunlar, başta feminist edebiyat eleştirisi olmak üzere karşılaştırma yaklaşımın gerektirdiği diğer yöntemlerden (sosyolojik eleştiri ve söylem çözümlemesi) de faydalanarak incelenmiştir. Farklı coğrafyaların kadın sorunlarını, korku ve kaygılarını yansıtan mektupların benzeştiği noktalar kadar ayrıştığı noktalar da söz konusu olmakla birlikte geçmişten günümüze ataerkin kadınlar üzerinde kurmaya çalıştığı hâkimiyetin doğurduğu iç dökme ve dertleşme ihtiyacı, bu eserlerin ortak zeminini oluşturmaktadır. Bu çalışma, eserlerin bulunduğu ortak zeminden yola çıkarak özellikle mektupların yazılma nedenlerini, toplumsal ve ailevi sorunların kâğda yansımalarını, düne, bugüne ve yarına dair kadın kaygılarını yorumlamayı hedeflemiştir.

Anahtar kelimeler: Kadın, feminist edebiyat, mektup, Doğmuş Kızıma Mektup, Uzun Bir Mektup

Comparative analysis of the works of *Letter to My Born Daughter* and *So Long A Letter* on the axis of women's literature

Abstract

The letter, which has been used as a means of communication by humanity for centuries, is naturally preferred less than it used to be due to the availability of much faster communication channels in today's world. On the other hand, the letter still maintains its power as a literary genre. This power, gained through the privacy and sincerity it provides, is especially important for women writers to share their feelings and thoughts that they cannot easily express in public. With its unique writing features, ability to connect directly with the reader, and as a place of unburdening for the writer, the letter has been an interesting and valuable place in the world of literature for a long time, especially for women writers. Therefore, women writers from different countries have produced many literary works in the form of letters. In this study, the letters *Letter to My Born Daughter* by Feride Çiçekoğlu

¹ Dr., Serbest Araştırmacı ve Çevirmen (Eskişehir, Türkiye), fulyacelikozkan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2328-5427 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 02.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369096]

and *So Long a Letter* by Mariama Bâ, both written by female authors, are examined. The letters are analyzed using comparative methods, including feminist literary criticism and other ones required by a comparative approach, such as sociological critique and discourse analysis, to explore their reasons for being written and the individual and societal issues they address. Although the letters reflecting women's problems, fears, and anxieties of different geographies differ as much as they are similar, the need for unburdening caused by the domination that patriarchy has tried to establish over women from past to present constitutes the common ground of these works. This study aims to interpret the reasons for writing the letters, the reflections on social and family problems on paper, and women's concerns about yesterday, today, and tomorrow, starting from the common ground where the works meet.

Keywords: Women, feminist literature, letter, *Letter to My Born Daughter*, *So Long a Letter*

1.Giriş

Bir anlatım biçimi ve haberleşme yolu olarak yüzyıllardır insanoğlunun yaşantısında yer alan mektup, aynı zamanda edebî türlerden bir tanesidir (Donbay, 2011, s. 84). Mektup, yazarlarının yaşanmışlıkları, duyguları ve fikirleriyle kaleme alındığı için çok farklı içerik ve amaçlara sahip olabilir. Bu yönüyle mektup, insanlığın tarihine, sosyal, siyasi ve ahlâki gelişimine ışık tutma özelliğine de sahiptir. Mektupları çeşitleri ve özelliklerine göre tasnif etmek mümkün olsa da genellikle belli kalıplara hapsedmek güçtür. Bu anlamda bir edebî tür olarak mektupların da neden bazı yazarlar tarafından tercih edildiğini anlamak mümkündür. Kurgu oluşturma, karakter yaratma, olay örgüsü belirleme gibi kalıplardan bağımsız olarak, mektup diliyle yazılan eserlerde doğrudan bir duygu ve düşünce aktarımı vardır çünkü mektup, insanlar arasındaki beşeri etkileşim için kalıplardan bağımsız özgür bir mecra sağlar (Garfield, 2022, s. 18). İster gerçekten yaşanmış olaylar isterse hayal gücüne dayalı hikâyeler olsun, okuyucuyla kurulan bu kestirme bağlantı mektup türünün kendine has özellikleri arasındadır.

Edebî mektubun tercih edilme sebepleri arasında iç dökme, dertleşme ve bu yolla iyileşme çabası yer alır. Mektubun yazarı sesini duyurma, yaşadıklarını ve hissettiklerini paylaşma dürtüsüyle hareket eder. Toplumdaki varlığını kanıtlamanın, soyutluktan somutluğa geçiş isteğinin bir uzantısı olarak mektup yazmayı tercih eder. Bir diğer ifadeyle, yazarın duygu ve düşüncelerini kâğıda dökerek yaşadığı döneme ve geleceğe dönük bir iz bırakma hedefi söz konusudur. Mektubun iç dökme ve dertleşmeyle ilgili sağladıkları, daha çok öznel ve duygusal kazanımlardır. Bu açıdan mektup, kendisini kaleme alanın psikolojisiyle ilgili göstergeler de taşır. Nitekim mektubun doğası itibariyle sağladığı mahremiyet, hissedilenlerin rahatlıkla açığa vurulmasına olanak sağlayarak bu psikolojik göstergelere zemin hazırlar (Turan, 2019, s. 173).

Mektupta iç dökme, dertleşme, sesini duyurma çabasıyla genellikle kadın edebiyatında karşılaşıldığı söylenebilir. Jehlen'e göre eser sahibinin cinsiyetinden bağımsız olarak, bu türde eser sahibinin hem kendi hem de başkalarının sıkıntılarını içselleştirip derinleştirerek sunması söz konusudur ve bu da anlatının kendisini dişileştirir. Bir başka deyişle, mektup türünün özgünlüğü toplumunun sorunlarını daha da derinlere, benliğin içine yerleştirmesidir. İster erkek ister kadın tarafından yaşansın, bu içselleştirilen hayat, kadın bakış açısına yakındır, öyle ki kadın karakterler kendilerini bu dünyada tanımlayıp güce sahip olurken; erkek karakterler de cinsiyetlerinin gerektirdiği gibi davransalar dahi içselleştirdikleri ve anlattıklarıyla kadın dünyasıyla köprü kurarlar (Jehlen, 1997, s. 207). Dolayısıyla mektup, kadın söyleminin yaygınlaşması ve duyulması için etkili bir araçtır çünkü "[k]adın söylemi sadece kadın yaşamlarının hikâye edilmesi değildir. O yaşantıları görünmez kılan, boğan suskunluğun

edebiyatın ince ve keskin neşteriyle delinmesi ve bu kalın örtünün doğasının gözler önüne serilmesidir” (Atasü, 2009, s. 143-144).

Gerek bireysel gerekse toplumsal sıkıntılarla her çağda mücadele etmek zorunda kalan kadınların mektup türüne yönelmesi, toplumdaki seslerinin baskılanmasıyla doğru orantılıdır. Elbette mektubun bu yapıya ulaşması kolay olmamıştır. Başlangıçta aşk, üzüntü, kaygı gibi bireysel duygu paylaşımları yoğunlukta; zaman içerisinde kadınların mücadele gücü yükseldikçe, mektuplarda da içerik değişlikleri gözlenmiştir (Aşçı, 2020, s. 10). Feminist edebiyatta örneklerini gördüğümüz mektup türünün kamusal ve özel alanlar arasındaki sınırları sorgulayan yapısı bir başkaldırı olarak değerlendirilebilir (Louw, 2015, s. 16). Tarihsel, toplumsal ve kültürel deneyimlerle güçlenen feminist edebiyat açısından mektup türünün tercih edilen bir araç haline gelmesinin altında yatan asıl neden, mektubun şeffaflığıdır. Mektup hem dil hem de duygu açısından şeffaftır ve kaleme alanın kendisini olduğu gibi yansıtmaya olanak tanır (Gilroy ve Verhoeven, 2000, s. 3).

Mektup türünün kadın edebiyatında özel bir yere sahip olması, özellikle yakın dönemde mektubun kadın yazarlar tarafından nasıl kaleme alındığına da etki eder. Kadınlar ataerkil sistemin sembolik dilini kullanmak yerine kendilerine özgü, yeniden tanımladıkları bir dil aracılığıyla yazma eylemini gerçekleştirirler. Bu üslup, egemen kültürün değerlerini ve kullandığı dili altüst etme çabasıdır. Bir diğer ifadeyle, ataerkinin “metaforik” söylemini kadınların “metonimik” diline çeviren bir üsluptur. Özellikle son dönem feminist yazarların mektuplarında yazım kuralları dâhil, dayatılan her türlü olguya meydan okunması göze çarpar (Kurtuluş, 2012, s. 62). Mektubun bir muhatabı olmasına rağmen âdeta bilinç akışı tekniği uygulayan kadın yazarlar da mevcuttur. Her kadın yazarın kendi duygularıyla şekillenen bir anlatımı tercih etmesi, kendilerine ait olan sesi duyurmayı öncelik olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Bu yönleriyle kadın yazarların mektup tercihi; ayırt edilmek, birey olarak kabul edilmek ve toplumun kadına çizdiği sınırları zorlama çabasıyla özdeşleşir.

Mektup türünde kadın yazarların mevcut düzendeki baskı ve kısıtlamalara karşı başkaldırıları yer yer agresifleşen bir dil ile kendini gösterir. Sessizliğe hapsedilmeye çalışılan kadının sesi, radikal ve duygusal bir şekilde açığa çıkar. Bu yönüyle mektup, diğer yazı türlerinden anlamlı şekilde farklılaşarak baskın kültürün dayatmalarından uzaklaşır. Yani kadın yazarlar tarafından kaleme alınan mektup türü eserlerde öznellik ve duygusallık hâkimdir. Karşıda bir okur ya da dinleyici olmasının getirdiği bilinç, kadın yazarı olay ve betimlemelerden bağımsız bir duygu aktarımının merkezine yerleştirir. Bu bağlamda yazara tam bir özgürlük alanı sağlanmış olur. Bu özgürlük alanı içinde kadın, zaman ve mekân alışlagelmişin dışında şekillendirerek mektubu kendi bakış açısını yansıtan bir araç olarak kullanabilir (Campbell, 1995, ss. 335-339).

Bu çalışmada, Feride Çiçekoğlu’nun *Yüz’lük Ülkeden Mektuplar* adlı eserinde yer alan *Doğmuş Kızıma Mektup*’u ile Mariama Bâ’nın *Uzun Bir Mektup* adlı edebî mektubu ele alınacaktır. Farklı coğrafyalarda ancak yakın zamanlarda kaleme alınan bu mektuplar, kadın sesinin farklı yansımalarını barındırır. Kadın mağduriyetinin ve sorunlarının dile getirildiği bu mektuplarda söylem bireysel, ailevi ve toplumsal etkenler tarafından şekillenir. Elizabeth Cook’un da mektup türüyle ilgili olarak belirttiği üzere bu mektuplarda da hiyerarşik ayırım ve ayrıcalıkların net şekilde görüldüğü yaşanmışlıklar, pişmanlıklar ve kaygılar çerçevesinde kadın yazarların iç dökümüne şahit oluruz (1996, s. 22). Karşılaştırılmalı bir yaklaşımla irdelenecek olan mektuplar hakkında geçmişten günümüze aktarılan ve yarına ışık tutacak kadın mirasına dair saptamalar yapılacak ve bu saptamaların nedenlerine odaklanılacaktır.

Eser incelemesi aşamasına hazırlık amacıyla öncelikle bu çalışma kapsamında kadın edebiyatı kavramının nasıl ele alınacağı netleştirilmiştir. Olası kavram kargaşalarının önüne geçmek için kadın edebiyatı; kadınların sorunlarını, duygu ve düşüncelerini edebiyat aracılığıyla topluma açması şeklinde işlenmiştir. Sonraki aşamada ise kadın edebiyatının bu yönüyle örtülecek eserlerin belirlenmesi gerekmiştir. Bu çalışmada ele alınan iki eser de farklı coğrafya ve kültürlerde olsa bile kadının toplumda var olma kaygısı açısından ortak zeminde buluşmaktadır. Eserlerin hangi yöntemlerle irdeleneceği konusunda ise kadın edebiyatı kavramı için çizilen çerçeve yol gösterici olmuştur. Her iki eser de kadınların toplumda var olma çabası ve kaygılarından doğduğu için feminist edebiyat eleştirisi öne çıkmıştır. Ancak çalışmanın karşılaştırmalı ve toplumsal yönünü güçlendirmek amacıyla eklektik yöntem tercih edilerek sosyolojik eleştiri ve söylem çözümlemesinden de faydalanılmıştır.

2. Ele alınan mektupların çıkış noktası

Mektup türünde, yazarın travmalarından kaynaklanan acılarından kurtulması ve iyileşmenin bir yolu olarak muhatabı ile dertleşmesi yaygındır. Bu travmalar hapsedilmekten, ayrılıklardan, dışlanmışlıklardan kaynaklanabilir. Her mektup bir travmaya dayanmasa da anlatıcının duyulma ihtiyacı, her zaman söz konusudur (Louw, 2015, s. 7, 36). Ele alınan her iki eserde de mektup türünün doğası gereğince bir iç dökme, dertleşme vardır. Bu dertleşme ihtiyacının çıkış noktasının her iki yazar için de bireysel travmalar olduğu anlaşılır.

Feride Çiçekoğlu'nun *Doğmuş Kızıma Mektup*'unda kendi yaşantısını kurgulama eğilimi göze çarpar. Anne-kız ilişkisi ekseninde bireysel ve toplumsal tarihle yüzleşme mevzubahistir (Önder, 2018, s. 339). Bu eserin ortaya çıkışındaki tetikleyici unsurların, bireysel veya içselleştirilip bireysel hâle getirilmiş toplumsal, siyasi ve kültürel travmalar olduğunu söylemek mümkündür.

Sen Teslime Nesrin'i tanımıyorsun. Ashında ben de tanımıyorum. Yalnızca bir fotoğrafını gördüm. Gülümsüyor ve sigara içiyor. (Sigara yüzünden bana kızdığın gibi ona da kızabilirsin!) Kendini hiçbir maske ardına gizleme gereği görmemiş; ne peçesi var ne de sahte bir ifadesi. Dürüst bir kadına benziyor (Çiçekoğlu, 2003, s. 59).

Çiçekoğlu kızına yazdığı bu mektuba, yazdıkları yüzünden hakkında ölüm fetvası çıkarılan Bangladeşli yazar Teslime Nesrin'e bir göndermeyle başlar. Dünyanın birçok yerinde düşündüklerini dile getiren kadınların cezalandırılmasına yönelik olan bu gönderme, mektubun yazılmasına vesile olur ve mektubu kaleme alan başka bir kadın tarafından içselleştirilerek iç dökme ihtiyacını tetikler. Yazar, dünyanın bambaşka yerinde yaşayan bir kadının yaşadıklarını anne-kız ilişkisi eksenine çekerek kızının nasıl bir dünyada yaşayacağına dair kaygılarını yine kızıyla paylaşır. Duygularını tamamen öznel ve şeffaf bir şekilde aktarır. Bu duygu aktarımının asıl nedeni, nesilden nesile geçiş sağlamaktır. Bu noktada Çiçekoğlu, sadece annelik misyonuyla kalmayıp toplumsal sorumluluk da alır (Önder, 2018, s. 341).

Mariama Bâ'nın *Uzun Bir Mektup*'unda ise mektubun kaleme alınmasına yol açan bireysel acıların varlığı göze çarpar. Ancak eser, bu durumun ötesine geçerek yazarın içinde yaşadığı toplumun siyasi ve kültürel gerçeklerinin kadın üzerindeki etkilerine de vurgu yapar. Eşini kaybeden bir kadın olarak mektubu kaleme almaya başlayan yazar, aldatılma, çok eşlilik ve toplumun kadınlara, özellikle de dul kadınlara bakış açısının birey üzerinde yarattığı olumsuz etkilere de değinir.

Modou Fall gerçekten öldü, Aissatou. Bunu "öğrenen," arı arkası kesilmeyen kadın ve erkek alayı, etrafındaki yakarılar ve gözyaşı onun ölümünü doğruluyor. Bu aşırı gerginlik acımı arttırıyor ve sonraki güne kadar devam ediyor. Defin günü (Bâ, 2016, s. 7).

Sevdiği insanı kaybeden istisnasız herkesin hissedeceği duyguların kâğıda dökülmesiyle başlayan mektup, önce yazarın cenaze ve taziyeye ilgili anlatımlarıyla zenginleşir; daha sonra kadının, ölen erkeğin eşi olarak geri plana itilmesinin getirdiği dışlanmışlık ve umursanmama hissiyatıyla şekil değiştirir. Bâ, bu acıyı kendi benliğine yeterince saygı gösterilmemesi noktasında ele alır. Kendi bakış açısını ve gerçek hislerini herhangi bir kalıba sokmaya çalışmadan doğrudan yansıtır. Öte yandan toplumun cenaze ile ilgili kimi geleneklerinin, yaşanan acıya saygı duymaktan ziyade gösterişten ibaret olduğuna dair çıkarımlarıyla kültürel dayatmaları eleştirir.

Sonunda ev boşalıyor. Ter ve yemek kokuları havada birbirine karışıyor. Hiç hoş olmayan, mide bulandırıcı bir koku. Oraya buraya tükürülmüş kola nut kabukları kırmızı lekeler bırakmış, benim o özenle bakılan fayansların kapkara olmuş. Duvarda yağ lekeleri, yerde buruşturulmuş kâğıtlar. Bir gün için ne bilanço ama! (Bâ, 2016, s. 12)

Kadının ev içi emeğinin değersizliğini de gözler önüne seren bu satırlar, sadece kendi amacına hizmet eden erkek egemen söylemin, kadınların fedakârlıkla yaptıkları işlere bakış açısını da yansıtır. Bu işler toplumsal değil, kişiseldir. Bu yüzden yalnızca kadını ilgilendirir gibi bir algı söz konusudur. Sanki vefakârlık da, fedakârlık da, cefakârlık da yalnızca kadına mahsustur. Bu bakış açısına göre kadının acısını yaşamaya bile hakkı yoktur. Toplumun bireye dayattığı âdetler, gelenekler önceliklidir ve kadın, tüm bunları eksiksiz yerine getirmekle yükümlüdür.

Çiçekoğlu'nun mektubunda da bir kaybın izleri mevcuttur. Yazarın kaybı henüz karnındayken ölen ilk bebeğidir. Bâ'nın aksine Çiçekoğlu, bu kaybın kendinde bıraktığı izlere odaklanmaz. Bu noktada kendi acısını paylaşp bireyselliğe odaklanmak yerine toplumsal sorunları, savaşları, şiddeti ve adaletsizliği vurgular. Bebeğini kaybetmesinin asıl nedenini, tüm dünyada karşılaşılan sorunların kendinde yarattığı panik ve kaygıya bağlar. "Paniğe kapılmıştım. Sürekli, doğurmaya hakkım olup olmadığını sorguluyordum. O küçücük tohumun, yaşamaktan vazgeçmesine herhangi bir fizyolojik etkenden çok bu paniğin neden olduğunu sanıyorum" (Çiçekoğlu, 2003, s. 61). Çiçekoğlu toplumsal sorunları içselleştirerek öylesine özümser ki dünyaya bir çocuk getireceği için âdeta kendini suçlar. Bu açıdan umutsuzluğun hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu umutsuzluk kendini o kadar güçlü hissettirir ki mektubun kaleme alınmasının asıl sebebinin, hem küçük kızından özür dilemek hem de biraz olsun umudunu taze tutmak için duygularını kâğıda dökmek olduğu fark edilir. Mektubun muhatabı küçük bir kız çocuğudur ve mektup, cevap almak amacıyla kaleme alınmamıştır. Bu da mektubun dertleşme ya da teselli aramaktan ziyade yazarın dünyaya getirdiği evladı tarafından affedilme arayışı olduğunu destekler.

Her iki yazar da bireysel duygu, düşünce, acı ve yaşanmışlıkları farklı şekillerde de olsa mektuplarına yansıtır. Bâ bireysel bir travmadan yola çıkarak içinde yaşadığı toplumun kalıplarına dair sıkıntılara uzanırken; Çiçekoğlu tam tersi bir rotayı takip ederek, dünya üzerindeki insan eliyle yaratılan, insana dair tüm olumsuzlukları çıkış noktası olarak belirleyip kendi kaygılarını ve korkularını kızıyla paylaşma yoluna gider. Ancak her iki mektupta da bireysel duygu ve düşünceler mektup türünün doğasına uygun olarak yalın bir şekilde kâğıda dökülür.

3. Ele alınan mektuplarda aile ilişkileri ve anne olmak

Yazarlar mektuplarında aile içi ilişkilerle ilgili duygu, düşünce ve gözlemlerini de paylaşırlar. Bu noktada en büyük farklılık, Bâ'nın eserinde mektup yazarının kendi ailesine odaklanarak eşiyile, çocuklarıyla ve eşinin ailesiyle ilişkilerine dair paylaşımlarda bulunmasıdır. Çiçekoğlu ise kendi ailesiyle ilgili, mektubun muhatabı olan kızı dışında kimseyle ilişkisine dikkat çekmez. Bunun yerine cezaevinde

gözlemlediği anne-çocuk ilişkisine dair duygularını kâğıda döker. Yazarların üslup farklılığı burada da karşımıza çıkar. Ramatoulaye, kendisi, ailesi ve içinde yaşadığı topluma dair çıkarımlarla mektubunu oluştururken; Çiçekoğlu kendi deneyimlerine daha az yer verip diğer kadınların yaşadıklarına odaklanır. “Teslime Nesrin’in anne olup olmadığını bilmiyorum, ama bir anne olarak katliama karşı çıkıyorsa onu daha da iyi anlıyorum,” (Çiçekoğlu, 2003, s. 62) diyerek başka bir kadının bakış açısını anlamaya çalışır. Kendi penceresinden ziyade başkalarının hayatı gördüğü pencereleri merak eder. Zira bireysel olarak çocuğunun geleceğiyle ilgili kaygıların çözümünü kendisinde değil, dünyanın değişiminde arar. Bu değişim arayışını da kızına yazdığı mektupla kamuya mal eder.

Bâ'nın eserinde Ramatoulaye'nin arayışı ise biraz daha kendine dönüktür. Mektubu kaleme alan ve çok eşlilik mağduru olan kadın, ilk etapta başına gelen bu aldatılmayla ilgili eşyle ilişkisini sorgular: “Delilik ya da zayıflık? Kalpsizlik ya da karşı konulamayan aşk? Ne çeşit bir iç sıkıntısı Modou Fall’u Binetou’yla evlenmeye itti?” (Bâ, 2016, s. 17). Ramatoulaye, hatayı kendisinde ya da kocasında aramaya çalışır. Erkek egemen toplumun ezberlerinin bir sonucu olan bu bakış açısıyla aile içi ilişkilere ve yaşanmışlıklara odaklanmayı tercih eder. Bu tercih, aslında yazarın dünyayı kendi öncelik ve amaçlarına uygun olarak yeniden yaratıp biçimlendirmesinin bir uzantısıdır (Berktay, 2014, s. 149). Ramatoulaye'nin empati kurduğu tek kişi, mektubunun muhatabı ve aynı tecrübeleri yaşamış dostu Aissatou'dur. Bir diğer ifadeyle, Ramatoulaye tanıdığı, bildiği çemberin dışına çıkmadan yaşananları anlamlandırmaya çalışır. Eşinin ölümünden sonra diğer eş ile yaşanan miras paylaşım problemlerine değinerek uğradığı haksızlığın maddi tarafını da vurgular. Erkekler tarafından belirlenmiş olan kurallar ve hukuk sistemi gereğince bu haksızlığa karşı yapılacak bir şey olmaması, geleceğe dair kaygıları ve geçmişe dair pişmanlıkları besler. Mülkiyet hakkı ataerkil toplumda erkeğe verildiği için toplumsal normların aile içi ilişkileri sadece manen değil maddeten de yönettiği söylenebilir. Bu noktada mektupta içini dökerken Çiçekoğlu'ndan farklı olarak, ileride yaşanabilecek olanlardan çok yaşanmış olanlara odaklanır. Yine de mektubu kaleme alan Ramatoulaye karakterinin diğer kadınlar adına hiç mücadele etmediğini söylemek yanlış olur. Geçmişte verilen mücadelenin başarıya ulaşmadığı hissi ve buna bağlı olarak yaşanan hayal kırıklığı, mektubun yazarını bireysel dertlerine ve aile ilişkilerine dair sorgulamalara daha çok odaklanmaya iter.

Afrikalı kadınların ilerlemesine öncülük eden bir grup olduğumuzdan, sayımız oldukça azdı. Erkekler bizi “kafası dağınık” diye adlandırır. Bazıları da şeytan olarak damgalardı. Ama çoğu bize sahip olmak isterdi. Mutlulukla son bulabilecek kaç hayal besledik boş yere ve kaç tanesinden vazgeçerek kaç tane daha, sonunda sabun köpüğü gibi dağılan ve ellerimizi boş bırakan hayallere sarıldık? (Bâ, 2016, 19)

Ramatoulaye'nin bu umutsuzluk hâli, mektubunda ailevi sorunlara daha fazla odaklanmasının temel nedenidir. Her kadının kendini kurtarması gerektiğine dair sarsılan inancıyla kendi dertlerine dönük bir tavır içine girmek zorunda bırakılmıştır. Kadınların bir araya gelerek toplu mücadele ile haklarını genişletmesine dair inancı, özellikle şahit olduğu ve kendi başına da gelen çok eşlilik gerçeğiyle yara alır. Bir kadının, başka bir kadının eşine ortak olmayı kabullenmesi, başlı başına yaralayıcı ve mücadeleyi güçleştiren bir olgu olarak mektubun odak noktalarından birine dönüşür.

Çiçekoğlu ile Bâ'nın eserini oluşturan mektubun yazarı olan başlıca karakter Ramatoulaye'nin anneliği değerlendirmeleri de birbirinden oldukça farklıdır. Öncelikle Çiçekoğlu böylesi bir dünyaya çocuk getirme konusunda ilk kez hamile kaldığında da oldukça tereddütlüdür. İkinci hamileliği sonucunda doğan kızının geleceğine dair ise geçmişte ve günümüzde kadınların yaşadıklarından dolayı ciddi kaygılara sahiptir. Yazar, anneliği dünyaya getirilen çocuk sayısıyla değil, o çocuğa nasıl bir dünya ve gelecek bırakabilecek olmakla değerlendirir. Kızına hitaben yazdığı mektubunda bu konudaki kaygı ve

korkularını dile getirir. Cezaevinde geçirdiği yıllarda gözlemediği anne-çocuk ilişkisinde de tek bir çocuk söz konusudur ancak bu çocuk parmaklıklar arkasında büyümektedir. Dolayısıyla sadece kendi çocuğuyla ilgili değil, tüm çocuklarla ilgili olarak, onların sahip oldukları ya da olamadıkları hayat şartlarına odaklanır. Çocuk doğurmayı kesinlikle bir sosyal statü sebebi olarak görmez. Esas odak noktası, daima önce anne-çocuk ilişkisinin niteliği sonra da çocuğun yaşayacağı dünyanın koşullarıdır. Bu bakış açısını řu sözleriyle vurgular:

Seni bu dünyaya getirmiş olan ben, dünyanın hemen hemen tümünde sahtekârlığın egemen olduğunu, kendi politik çıkarları için her türlü fanatizmi pompalayanların, fanatizm kendilerini tehdit eder hâle gelince şaşkına dönüp masum numarası yaptığını, şimdi sana hangi yüzle itiraf edebilirim?

Silahların ancak ölümler tüketilebileceğini ve ekonomilerini silah üretimiyle ayakta tutanların insan yaşamını savunamayacakları bunca açikken, sahte umutlara bel bağlamayı nasıl isteyebilirim?

Sahtekârlığın bu kadar geçer akçe olduğu günümüzde sana dürüst olmayı nasıl öğretebilirim?

Ve eğer öğretebilirim, senin de bir gün işkence görmeyeceğine, yakılmayacağına, yok edilmeyeceğine nasıl güvenebilirim? (Çiçekoğlu, 2003, 63).

Görüldüğu üzere Çiçekoğlu, çocuğuyla ilgili gelecek kaygılarını aile ilişkileriyle bağdaştırmaz ve sadece çocuğunun içine doğacağı toplumun gerçekleriyle sınırlamaz. Tüm dünyada olan biten olumsuzlukları içselleştirerek çocuğunun geleceği hakkında kaygılarını temellendirir. Ramatoulaye ise bu noktada Çiçeoğlu'ndan ayrılarak hem çocukları hem de kendi geleceğiyle ilgili kaygılarını önce ailevi sorunlar daha sonra da kendi ülkesinin gerçekleriyle gerekçelendirir. Bu ailevi sorunların çıkış noktası, ülkesinin içinde bulunduğu sıkıntılardan ziyade aile kurumunu doğrudan etkileyen çok eşlilik gerçeğidir. Kendi başına da gelen ve oldukça onur zedeleyici olduğunu mektubunun satırlarında net şekilde belirttiği çok eşlilik, aile huzurunu manen ve maddeten sarsmıştır. Kocasının ölümünden sonra ise ülkesinde kadına karşı aşağılayıcı bakış açısının önüne çıkardığı engellerle mücadele etmiştir. Öte yandan anneliğe bakış konusunda kendisini Çiçekoğlu'ndan ayıran belki de en önemli nokta, anneliğin ve hatta eş olmanın değerine nicel bir anlam yüklemesidir. "Görümcelerimiz otuz yıllık ve beş yıllık iki evlilik hayatına da aynı özeni gösteriyorlar. On iki hamileliği de üç hamileliği de aynı kolaylıkla ve aynı sözlerle kutluyorlar. Ben bu eşitliği insafsız bulurken Modou'nun yeni kayınvalidesi mutluluktan uçuyor" (Bâ, 2016, 8). Bu satırlar, Ramatoulaye'nin evlilik hayatının uzunluğu ve dünyaya getirdiği çocuk sayısı üzerinden ayrı bir saygı beklediğinin altını çizer. Aslında hiç olmaması gereken ve başlı başına bir hakaret olan çok eşlilik, Ramatoulaye'nin bilinçaltında neredeyse normalleşmiş; Ramatoulaye sadece bu konuda adaletli olunması gerektiği noktasına gelmiştir. Toplumsal ve kültürel bir sorun, bireysel algı tarafından özele indirgenmiştir. Bu durum, Ramatoulaye'nin çaresizliğini gösteren ve baskı altında bir aileyi hiç değilse ayakta tutma çabasının getirdiği tükenmişliğin bir sonucu olarak da yorumlanabilir.

Ele alınan edebî mektuplarda aile ilişkilerine ve anneliğe farklı pencerelerden bakıldığı açıktır. Çiçekoğlu, mektubunda bir erkek ya da baba figürüne hiç yer vermez, eş olma olgusuna değinmez. Ramatoulaye ise neredeyse tüm mektubu eş ve anne olması üzerine inşa eder. Ayrıca Çiçekoğlu'nda başkalarını anlama çabası öne çıkarken; Ramatoulaye'de başkaları tarafından anlaşılma çabası ön plandadır. Bu yüzden Çiçekoğlu kendi kaygılarını paylaşırken referans olarak dünyada başkalarının yaşadıklarını örnek olarak gösterir. Ramatoulaye ise kendi başından geçenlere dikkat çeker. Bu açıdan Bâ'nın eserinde, mektubu kaleme alan karakter Ramatoulaye'nin daha dar ve hatta yer yer bencilleşen bir bakış açısına sahip olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Ancak Ramatoulaye'nin Senegal'de yani sömürge sonrası ulus devlet olma sancıları yaşayan bir ülkede, din dâhil olmak üzere pek çok açıdan baskı altında tutulan bir kadın olarak mücadele verdiğini gözden kaçırmamak gerekir. Çok eşli aile hayatlarının neredeyse tamamen normal karşılandığı, dul kalan bir kadınla evlenmek üzere hak sahibi

olduğu iddia edilen erkeklerin var olduğu bir toplumun gerçekleriyle bizzat yüzleşen Ramatoulaye, aslında Çiçekoğlu'nun gözlemleyerek kaygılandığı, dünyanın farklı yerlerinde acı çeken kadınlardan sadece bir tanesidir. Bu açıdan bakıldığında, Ramatoulaye'nin kaygı ve korkularının daha içe dönük olması anlaşılır bir durumdur. Bâ'nın Ramatoulaye aracılığıyla erkek yazarlar tarafından edebî eserlerde dahi ikinci sınıf vatandaş olarak resmedilen ya da görmezden gelinen Afrikalı kadınların sorunlarını görünür kılmaya çabasında olduğu söylenebilir (Azodo, 1997, s. 204).

4. Ele alınan mektuplarda toplumsal ve kültürel etkiler

Her iki mektupta da yazarların toplumsal, kültürel ve dinsel olgulardan etkilendiği açıktır. Bu aşamada Çiçekoğlu yine kendi tecrübelerinden çok gözlemlerine odaklanırken; Ramatoulaye kendi tecrübelerine ağırlık verir. Her iki mektup yazarı da Müslüman toplumlarda yaşamaktadır. Bu durum, yazarlar arasındaki tek ortak noktayı oluşturmaktadır. Ancak erkek egemen toplumlar ve kadın sesini duyurmaya dair çabalarla birlikte mektuplara yansıyan başka benzerlikler de mevcuttur. Tüm benzer kaygılara karşın Çiçekoğlu'nun gözlemci; Ramatoulaye'nin ise yaşananların öznesi olmasından kaynaklı temel farklılıklar da göze çarpmaktadır.

Çiçekoğlu, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası siyasi mahkûm olarak cezaevinde geçirdiği yıllar ve 2 Temmuz 1993 yılında Sivas'ta yaşanan olaylar dışında kendi toplumuyla ilgili referans vermez. Bunun yerine dünyanın mevcut düzeni ve özellikle kadınların uğradığı haksızlıklar ekseninde mektubunu genişletir. “Ya benim bebeğim de duvarların ardında büyüme zorunda kalırsa? Daha kötüsü, ya ben sesimi yükseltmek gerektiğinde, bebeğime zarar gelir korkusuyla susmaya mahkûm olursam?” (Çiçekoğlu, 2003, 61) sözleriyle toplumsal, siyasi, kültürel, dinsel tüm konularda bireysel fikrini savunamama ve baskıya uğrama ihtimaline dikkat çeker. Bu kaygısını mektubunun sonuna doğru, geçmişte verdiği mücadelenin yeterince başarıya ulaşmamasıyla temellendirdiği anlaşılır. “Ve kendime soruyorum: Çoğu yerde, çeyrek yüzyıl önce değiştirmeye çalıştığımızı savunma konumuna geriletmişken, ileride güneşli günler göreceğimize dair kendimi nasıl avutabilirim?” (Çiçekoğlu, 2003, s. 64) Bu sözler mektubun bağlamıyla ele alındığında; erkek egemen, siyaseten baskıcı, özellikle kadına söz hakkı tanımamak konusunda ısrarcı ve sömürgeci bir dünyanın mücadeleden galip çıktığını kabullenmek anlamına gelir.

Benzer bir kabullenme Ramatoulaye'nin mektubunda da görülür. Gençlik yıllarında Senegalli kadınların haklarını genişletme çabası için mücadele verdiğini belirten ancak neticede çok eşli bir adamın ilk eşi olan ve bu konumunu maddi ve manevi anlamda koruma çabasına giren bir kadın karşımıza çıkar. Oysa her iki mektup yazarının da kendi toplumlarında iyi eğitilmiş ve kendini iyi yetiştirmiş insanlar olduğu ortadadır. Çiçekoğlu zaten bilinen bir yazar (aynı zamanda senarist ve mimar) olarak kendi ağzından mektubunu kaleme almışken; Ramatoulaye'nin de kendi toplumunda bir kadının alabileceği en üst düzey eğitim düzeyine erişip öğretmenlik mesleğini icra ettiğini mektubunda görmek mümkündür. Dolayısıyla yazarlarda görünen umutsuzluk ve mücadeleden yenik ayrılmış olma hissiyatı toplumsal, kültürel ve siyasi dinamikleri okuyabilme ve algılayabilme yetileriyle doğru orantılıdır.

Ramatoulaye'nin bizzat tecrübe ettiği toplumsal ve kültürel baskılar mektubunun omurgasını oluşturur. “Kendime her aldatılmış kadının söylediğini söyledim: Modou süt olsaydı, kaymağımı yemiş olan bendim. Geri kalanı sadece su ve belki biraz süt kokusuydu” (Bâ, 2016, 43) sözleri, kadın bilinçaltına erkek egemen toplumun sistematik olarak işlediği ezberlerden ibarettir. Benzer şekilde, “Geriye kalan güzellikleriyle iyi bir erkek bulabilen bir iki tanesini tanyordum, hem yakışıklı hem de toplumda iyi bir yeri olan ‘öncekinden yüz kat daha iyi olan’ erkekler” (Bâ, 2016, 43) sözleriyle de içinde yaşadığı

toplumun kadına dayattığı öğrenilmiş çaresizliğe, erkeksiz var olamama ve toplum tarafından kabullenilmeme olgusuna bir atıf söz konusudur.

Ramatoulaye'nin mektubundaki iç döküşü Çiçekoğlu'dan farklı kılan, toplumla ilgili bir diğer gerçeklik de erkeğe biçilen roldür. Çiçekoğlu, mektubunda erkekler ve rolleriyle ilgili herhangi bir olguya açık bir göndermede bulunmazken; Ramatoulaye "erkek sorumluluğu" olarak adlandırdığı günlük işlere de değinir. "Ben yaşamaya devam ediyordum. Eski sorumluluklarımın yanında Modou'nunkileri de üstlendim" (Bâ, 2016. 55) satırları bir hayat arkadaşlığının getirdiği ve tercihe bağlı sorumluluk paylaşımının ötesinde toplumun cinsiyet kalıplarıyla belirlediği görevler olarak tanımlanır. Market alışverişinden eve tamirci çağırılmasına kadar pek çok günlük işin aslında kocanın yapması gereken görevler olduğuna dair gönderme dikkat çeker. Bir kez daha anlamak mümkündür ki Ramatoulaye, erkek egemen toplumun zihnine kazıdığı ön kabuller ve kalıpların destekçisi olmasa da kurbandır.

Her iki mektup da feminist bakış açısıyla ele alındığında, Çiçekoğlu'nun mektubunda temel ve değişmeyen bir yaklaşım öne çıkar. Mektupta hiçbir erkeğe ne baba ne de eş olarak yer verilmesinin dışında erkek cinsiyeti de hiçbir yerde vurgulanmaz. Teslime Nesrin'den Jean d'Arc'a ve hatta kişisel jinekoloğu olan kadın doktora kadar kadın cinsiyetine vurgu varken; erkeğe ya da erkek olduğu kesin olan baba, eş gibi herhangi bir figüre dikkat çekme söz konusu değildir. Olumsuz anlamda dahi olsa erkek cinsiyetine hiçbir vurgu yoktur. Çiçekoğlu'nun mektubunda kadın ya da erkek herkes insandır ancak vurgulanması gereken cinsiyet, kadın cinsiyetidir. Zira geçmişten günümüze, Bosna'dan Hindistan'a kadar her türlü vahşetin, acının, zorluğun bedelini önce kadınlar öder. Çiçekoğlu'nun mektubunda erkek cinsiyetine belirgin bir vurgu yapmaması, verdiği mücadelenin başarısız olmasına yönelik bir tavır, bir duruş olarak değerlendirilebilir. "Sevgili kızım, seni koruyabilmek için bugünlerde modası geçmiş görünen eski ütopyalarımın başka hiçbir yanıtım, servetim ya da çözüm önerim yok..." (Çiçekoğlu, 2003, 64) diyerek hem mevcut dünya düzenine hem de erkek egemen toplumun hâlen baskın olmasına dair bir kabullenışı ifade eder. Öte yandan mektubunda bireysel tercihi olarak, erkek cinsini öne çıkarmayarak kişisel doğrularına dair sesini duyurma çabasını da sürdürür. Bu anlamda, bir teslim oluştan ziyade yorgunluk söz konusudur.

Ramatoulaye ise bu noktada farklı bir yol izleyerek özellikle erkek cinsiyetini, erkeklerin toplum ve kültür üzerindeki etkisini vurgular. Bu durumla ilgili çok spesifik ve öznel tecrübeler mektubunda yer verir:

Bana bir eş olarak uygunsun, ayrıca Modou hiç ölmemiş gibi burada yaşamaya devam edeceksin. Genellikle ağabeyin eşi kardeşe miras kalır. Ama bizim durumumuzda bu tam tersi. Sen benim iyi şanslısın. Seninle evleneceğim. Seni ötekine tercih ederim, o çok genç ve uçar. Modou'ya o evliliği yapmamasını söylemiştim (Bâ, 2016, 61).

Bu evlilik teklifi, Ramatoulaye'nin ölen eşinin ağabeyine aittir. Eşinin ölümünün kırkıncı günü, Müslüman inancı gereğince dua okutulan bir günde, Ramatoulaye kendisine gelen bu teklifi son derece düşüncesiz, küstah ve kibirli bularak sert bir dille reddeder. Burada Ramatoulaye'nin her ne kadar erkek egemen toplumun kimi kalıplarına uydurulmuş olsa da hâlen feminist bir cesaret ve duruş gösterme gücüne sahip olduğunu görürüz. "Tamsir! Fetih düşlerinden kendini arındır. Sadece kırk gün sürdüler. Asla senin karın olmayacağım" (Bâ, 2016, 62) sözleri, erkek egemen toplumun ikiyüzlülüğüne, kültür, gelenek veya din ile ilgili kalıpların konu kadını sömürmek olduğunda erkekler tarafından nasıl eğilip bükülebildiğine dair sert bir tokat niteliğindedir. Ramatoulaye'nin satırlarından, içinde yaşadığı toplumun, kadını önce sistematik olarak baskı altında güçsüzleştiren, daha sonra da çıkış yolu olarak erkekleri gösteren sömürgeci bakış açısını anlamak mümkündür. Bu nokta oldukça ironiktir çünkü

asında Senegal, Batı tarafından sömürülerek benzer şekilde kontrol altında tutulmuştur. Gücsüz bırakılıp sömürülmeyi tecrübe etmiş bir toplumun aynı şeyi ısrarlı şekilde kendi kadınları üzerinde uygulama çabası bu ironinin temelini oluşturur. “Sömürgecilerin asimilasyon düşü, bizim düşünme şeklimiz ve yaşam tarzımızı da içine çekti” (Bâ, 2016, 28) diyen Ramatoulaye, bu bağlamda bir taraftan kendi ülkesinin içine çekildiği durumu mikro anlamda temsil ederken; diğer taraftan erkek egemen toplumun kurbanı olarak belli kalıp düşüncelere sahip olmaya itilen kadınların varlığını vurgular. Bir diğer ifadeyle, hem gelenekleri koruyan hem de onlarla mücadele eden kadının içine düştüğü ikileme dikkat çeker (Ajayi, 1997, s. 35).

Tüm üslup farklılıkları ve odaklanılan olguların çeşitliliğine rağmen Çiçekoğlu ve Bâ, eserlerinde önce toplumların ekonomik, siyasi ve askerî açıdan daha güçlü toplumlar tarafından sömürüldüğüne, daha sonra da özellikle bu sömürülen toplumlarda kadınların benzer bir uygulamaya erkekler tarafından maruz bırakıldığına dikkat çeker. Her türlü sömürü çabası beraberinde ölüm, tecavüz, sürgün gibi travmalar getirir ve bu travmaların birinci dereceden kurbanları kadınlar olur. Yazarları mektup türünde eser vermeye iten, iç dökme ve ses duyurma arayışına mecbur kılan düzen, tam olarak bu dünya düzeni ve bu düzenin önce bireyler sonra kadınlar üzerindeki yansımalarıdır.

5.Sonuç

Çiçekoğlu ve Bâ'nın mektupları karşılaştırmalı ve eklektik bir bakış açısıyla ele alındığında belli noktalarda benzerlikler ve derin farklılıklar göze çarpar. En temel benzerlik, her iki yazarın da dünyamızda kadının yeri ile ilgili kaygılarını kâğıda dökmüş olmasıdır. Bu durum, kadın edebiyatında mektup türünün başlıca tercih edilme nedenlerinden olan iç dökme ve dertleşme ihtiyacıyla örtüşür. Eserler arasındaki en temel farklılık ise mektup sahiplerinin mevcut kaygılarının nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirme biçimleridir. Çiçekoğlu, kendisinin başından geçenlere çok fazla yer vermeden, dünyanın farklı yerlerinde kadınların yaşadıklarına değinmeyi tercih eder. Geçmişten günümüze gözlemlediği, okuduğu, haberdar olduğu sorunlar ile kızının geleceğine dair yaşadığı kaygıları temellendirir. Çiçekoğlu'na göre dünyanın sömürücü güçleri erkek egemenliğin varlığından beslenir. Bu sömürgeci anlayış, sömürdüğü toplumlarda derin yaralar açar ve bu toplumlar da önce kendi kadınlarına zarar verir. Savaş ve ölümden beslenen bir dünya düzeninde bir şekilde en büyük bedelleri ödeyen kadınlar olur. Farklı sesler ve görüşlerin baskılanma çabası, cinsiyet fark etmeksizin herkesi etkilese de erkek egemenliği, ilave bir engel olarak sadece kadınlara dönük zorluklar yaratır. Bâ'nın eserinde ise mektubu kaleme alan karakter Ramatoulaye isimli Senegalli bir kadındır. Ramatoulaye daha öznel ve kendi tecrübelerine odaklanan bir dil kullanır. Dünyanın farklı yerlerinde kadınların yaşadıklarına, verdikleri mücadelelere bir atıfta bulunmaksızın kendi ailevi sorunları ve içinde yaşadığı toplumla ilgili sıkıntılara, özellikle kadına ödetilen bedellere odaklanır. Bizzat dünyanın sömürgeci güçlerinin kurbanı olan bir ülkede, erkek egemenliğin en sert gerçekleriyle yüzleşen bir kadın olarak kendi sesini duyurmaya öncelik verir. Kadınların bazen din, bazen töre bazen de hukuk bahane edilerek devamlı değersizleştirildiği bir toplumun gerçeklerini kendi yaşamışlıkları üzerinden okuyucuya aktarır. Yazarlar arasındaki bu farklılığın nedenlerinden birisi, elbette kişisel tecrübelerdir. Çiçekoğlu, Ramatoulaye'ye göre göreceli olarak kadınlara daha fazla özgürlük tanıyan, daha dışa açık bir toplumun üyesidir. Bu açıdan bakıldığında, dünyayı gözlemlemeye daha fazla fırsat bulmuştur. Ancak Çiçekoğlu'nun da tamamen erkek egemenlikten sıyrılmış bir ortamda yaşadığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla yazarların mektuplarında göze çarpan gözlemci ve özne olma farklılığının bir diğer nedeni olarak mektupların muhatapları gösterilebilir. Ramatoulaye mektubunu kendisiyle benzer şeyler yaşamış, aynı toplumun bir kadın üyesi olan çocukluk arkadaşına yazar. Bu iki dost arasındaki dertleşme, sohbet ekseninde ortak sorunlara odaklanarak mektubun iskeletini oluşturan önemli

unsurlardan biri olarak gösterilebilir. Çiçekoğlu ise mektubunu henüz okuyamayacak, okusa bile anlamak ve yorumlamak için daha çok uzun yıllara ihtiyacı olan küçük kızına yazar. Mektubunda, onun nasıl bir dünyada yaşayacağına dair anlatımlar öne çıkar. Yazarın öznel, bireysel dertlerinden ziyade daha geniş çaplı sorunlara değinmesinin nedeni, mektubunun muhatabının henüz kimlerle karşılaşacağı, nasıl bir hayat süreceği, neler tecrübe edeceği, nerede yaşayacağı hatta nasıl bir insan olacağı belli olmamasıdır.

Yazarların mektuplarını kaleme almalarına vesile olan birer motivasyon kaynağı göze çarpar. Çiçekoğlu için bu, sürgündeki bir kadın hakları savunucusu olan Teslime Nesrin ile ilgili okuduğu ölüm fetvası haberidir. Ramatoulaye için ise eşinin ölümüdür. Birbirinden farklı iki kadın yazarın kaleminden çıkan bu mektupların çıkış noktalarının sürgün ve ölüm motifleri olması tesadüf değildir. Kadın edebiyatında mektubun tercih edilme nedenlerinden biri de kendi sesini duyurma çabasının bir yansıması olan kaygılarını paylaşma eğilimidir. Teslime Nesrin'in önce sürülüp daha sonra hakkında ölüm fetvası çıkarılması ile Ramatoulaye'nin içinde yaşadığı toplumda dul kalmış olması aslında benzer duyguları harekete geçirir. Ramatoulaye'nin uymak zorunda olduğu toplumsal normlara göre aslında dul kalan kadın bir nevi sürgün edilmiştir. Bu, başka erkeklerin sırasıyla o kadınla evlenme hakkı elde ettiği bir boşluğa sürgün edilmek anlamına gelir: Kadının maddi bağımsızlığını elde etmesinin zorlaştırıldığı, hareketlerinin yakından izlenerek âdeta bir açık hava hapishanesine atıldığı bir sürgün. Bu açıdan bakıldığında, Çiçekoğlu ve Ramatoulaye'nin mektuplarının motivasyon kaynağının benzeştiği açıktır.

Çiçekoğlu ve Bâ'nın eserlerinde, kadın edebiyatında mektubun öne çıkan özelliklerinden başkaldırı ve meydan okumanın izleri de görülür. Çiçekoğlu bunu mektubunda erkek cinsiyetini bilinçli olarak geri planda tutarak yapar. Kadın, çocuk, insan ekseninde mektubunu kaleme alır. Bu da bilindik kalıplara karşı bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir. Ramatoulaye ise başkaldırısını yine yaşadıkları üzerinden gerçekleştirir. Kendisine gelen evlenme tekliflerini reddederek, üzerinde evlilik hakkı iddia eden erkeklere bir nevi meydan okuması ve kendi başına ayakta durma mücadelesini mektubunun temel dayanaklarından biri olarak öne çıkarması, ataerkil toplumun kalıplaşmış bakış açısını sarsmaya yönelik attığı önemli adımlardır. İnsan hakları ve kadınlar için belli mücadeleler vermiş ancak sonuçta yeterince başarıya ulaşamadıklarını kabullenmiş iki kadının kaleminden çıkan mektuplarda teslim olma, pes etme gibi algılanabilecek söylemler yer alsada genel bağlam itibarıyla bu mektuplar, mücadeleye devam eden ve hatta mücadele gücünü sonraki nesillere de aktarma niyetinde olan kadınların meydan okuyuşudur. Edebî mektubun temel özellikleri arasında yer alan sonraki nesillere duygu ve düşünceleri aktarma noktasında her iki mektubun da amacına ulaştığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, farklı coğrafyalarda, farklı kültürel gerçeklerle yüzleşen iki kadın yazarın mektup türünde yazdığı eserlerin tüm farklılıklarına rağmen mektup türünün temel amaçlarına hizmet ettiği söylenebilir. Duygu ve düşünceleri doğrudan aktarma, sonraki nesillere ışık tutma, iç dökme ve meydan okuma ekseninde her iki mektubun da kadın edebiyatında mektubun yeri açısından önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Değişen ve gelişen dünyada haberleşme aracı olarak mektup kullanımını tükenmeye yüz tutmuş olsa da edebî anlamda mektubun yok olması beklenemez. Özellikle kadın yazarların mevcut dünya düzeninde erkek egemen toplumların kalıplarına meydan okumaları için en iyi yollardan birinin hâlen mektup türünde eserler vermek olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynakça

- Ajayi, O. (1997). Negritude, feminism, and the quest for identity: Re-reading Mariama Bâ's "So Long a Letter." *Women's Studies Quarterly*, 25(3/4), 35–52.
- Aşçı, Y. (2020). Letter tradition and epistolary novel in American literature. *Journal of International Social Research*, 13(74), 5-12.
- Atasü, E. (2009). *Bilinçle beden arasındaki uzaklık*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Azodo, A. U. (1997). Issues in African feminism: A syllabus. *Women's Studies Quarterly*, 25(3/4), 201–207.
- Bâ, M. (2016). *Uzun bir mektup*. Çev. Nagihan Haliloğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Berktaş F. (2014). *Tektanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Campbell, E. (1995). Re-visions, re-reflections, re-creations: Epistolarity in novels by contemporary women. *Twentieth Century Literature*, 41(3), 332–348.
- Cook, E. (1996). *Epistolary bodies: Gender and genre in the eighteenth-century republic of letters*. Stanford: Stanford University Press.
- Çiçekoğlu F. (2003). *Yüz'lük ülkeden mektuplar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Donbay, A. (2011). Edebiyatımızda "Mektup" Türü ile İlgili Başlıca Çalışmalar. *Erdem*, (61), 83-102.
- Garfield, S. (2022). *Mektup: Yazışmanın hayli ilginç tarihi*. Çev. Zeynep Yeşiltuna. İstanbul: Domingo Yayınevi.
- Gilroy, A., & Verhoeven, W. M. (Eds.). (2000). *Epistolary histories: letters, fiction, culture*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Jehlen, M. (1997). Archimedes and the paradox of feminist criticism. In Robyn R. Warhol – Diane Price Herndl (Eds.), *Feminisms: An Anthology of Literary Theory and Criticism* (pp. 191-212). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Kurtuluş, M. (2012). On dokuzuncu yüzyılda kadınların özgürleşme ve dayanışma alanı: Mektup. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 51-65.
- Louw, B. M. (2015). *Trauma, healing, mourning and narrative voice in the epistolary mode*. Master Thesis: Stellenbosch University. Retrieved from: scholar.sun.ac.za:10019.1/97859
- Önder A. (2018). "Doğmuş kızıma mektup" öyküsünde kadın dünyası. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(72), 339-348.
- Turan, Y. Z. (2019). Mektup romanda kadın psikolojisi: Pamela ve Handan. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 170-179.